

Parameters van variatie

Pieter A.M. Seuren

Wie taal zegt zegt variatie. Geen enkele taalgemeenschap is 'completely homogeneous' (Chomsky 1965:3), en elke 'idealiserings' van dien aard is een bedreiging voor een adequate taaltheorie. Immers, een van de beoordelingscriteria voor een taaltheorie is juist of de theorie in kwestie voldoende ruimte biedt aan de talloze vormen van taalvariatie die over de hele wereld worden aangetroffen. Doet zij dat niet, dan telt dat in haar nadeel.

Taalvariatie speelt zich af op allerlei niveaus en in allerlei dimensies. Allereerst zijn er de externe verschillen tussen verschillende taalgemeenschappen, uitgedrukt in specifieke standaardtalen. Standaardtalen verschillen onderling in lexicon en grammatika, en het is een erkend doel van de moderne taalwetenschap om die verschillen zo veel mogelijk te reduceren en onder te brengen in één geünificeerd stramien waarbinnen de verschillende talen van de wereld hun eigen plaats innemen. Het ontwerpen van zo'n stramien wordt door Chomsky momenteel 'het Babelprobleem' genoemd, en daar is niets op tegen. Elke taalkundige zal gevoelig zijn voor de uitdaging om de verschillende talen van de wereld af te zetten op een systeem van parameters. Om een voorbeeld te noemen, er is een parameter voor de behandeling van infinitivale en/of participiale complementsbepalingen (*Ik zag hem weglopen; I heard her knocking the door*). Sommige talen, zoals het Engels of het Latijn, gebruiken hier de regel Subject Raising. Andere, zoals het Nederlands, het Duits, het Frans, doen het met Predicate Raising. Weer andere, zoals het Mauritiaans Creools, gebruiken beide, maar onder zorgvuldig afgewogen condities (Seuren 1990). Men kan zich voorstellen dat er wellicht een alomvattend systeem van parameters ontworpen zou kunnen worden, zo volledig dat elke specifieke taal, afgezien van de uitzonderingen en de idiomen, uitputtend kan worden gedefinieerd door de waarden die hij heeft op de verschillende parameters. Dit zou dan de mogelijkheid scheppen van een taaltypologie op basis van grammatikale parameters die betrekking hebben op niet aan specifieke talen gebonden categorieën, bijvoorbeeld infinitivale en/of participiale complementen. Zoals

gezegd, in de huidige theoretische taalkunde geldt het, zonder twijfel terecht, als een legitiem doel een dergelijk systeem van parameters te ontwerpen, ook al ligt de verwezenlijking van dit doel nog in nevelige vertes.

Prachtig, maar er is natuurlijk nog veel meer. Want binnen elke taalgemeenschap met een eigen standaardtaal bestaan er altijd talloze zogenoemde 'interne variaties'. Men denkt hierbij aan dialecten, sociolekten, idiolekten, stijlregisters, en, met name voor lexikale differentiaties, aan vakjargons. De speciale term 'interne variaties' is in zoverre gerechtvaardigd dat er een wezenlijk onderscheid lijkt te bestaan tussen de externe macrovariaties van de onderscheiden standaardtalen enerzijds en de interne variaties binnen elke taalgemeenschap anderzijds. Het onderscheid bestaat hierin dat het niet normaal is voor een spreker om thuis te zijn in meer dan één standaardtaal (volledig multilinguale sprekers zijn zeldzaam), terwijl het volstrekt normaal is dat een spreker, actief en/of passief, thuis is in een aantal interne varianten van zijn taal. Praktisch elke spreker beschikt over een groot aantal alternatieven om zich uit te drukken binnen zijn eigen taal. Die alternatieven kunnen lexikaal zijn: een Nederlander zal de term *rijwiel* alleen in specifieke omstandigheden gebruiken; het normale woord is *fiets*. Ze kunnen fonologisch zijn: praktisch elke spreker past zijn klankvoering in meerdere of mindere mate aan aan de omstandigheden van het moment van spreken. Ze kunnen ook grammatikaal zijn, zoals in Nijhoffs gedicht 'Het kind en ik':

Maar toen heeft het geschreven,
zonder haast en zonder schroom,
al wat ik in mijn leven
nog ooit te schrijven droom.

De constructie *te schrijven droom* is sterk gemarkeerd en past in een gedicht. Maar aan de ontbijttafel, mag men aannemen, zal Nijhoff zo iets niet hebben gezegd. Ware dat wel zo dan zou er een komisch effect ontstaan. (Ik denk hierbij aan een anecdote die ik lang geleden heb gehoord over de legendarische acteur Albert van Dalsum, die, reeds een oude man, een kerstviering bijwoonde in de Abdij van Egmond en bij het zien van de sierlijke figuren die het koor der monniken voor het altaar uitvoerde fluisterend, doch hoorbaar voor de ganse kerk – hij was een vermaard theaterfluisteraar – , zijn echtgenote Do toevoegde: "Do, zie welk een waardig schouwspel!", daarbij, misschien ongewild, de indruk wekkend dat hij ook in informele conversatie met zijn echtgenote zich van dit stijlregister bediende.)

Tot dusver niets nieuws. Toch heeft het zin zich te realiseren welke theoretische vragen het boven geschetste beeld al oproept. Laten we proberen althans sommige van deze vragen op een rijtje te zetten en er iets zinnigs over te zeggen. Ik kom voorlopig tot vier vragen:

- A. Hoe verhouden zich de externe macroverschillen tot de interne variaties? Deze vraag houdt onder meer ook in de vaak gestelde maar nooit beantwoorde vraag: Wat is het verschil tussen een taal en een dialect?
- B. Welk systeem zit er in de interne variaties? Precieser gezegd: langs welke lijnen (parameters) bewegen zich de interne variaties en waarmee correleren ze?
- C. Wat is het optimale grammatikamodel, of de optimale klasse van grammatikamodellen, om aan de geconstateerde variaties recht te doen?
- D. Welke organisatieprincipes mag men aannemen in de taalbeheersing, de competentie, van sprekers dusdanig dat daardoor een optimale verantwoording van de geobserveerde verschijnselen wordt verschaft?

Voor we tot een bespreking van de vier genoemde vragen overgaan moet toch eerst worden opgemerkt dat er in de gevestigde theoretische taalkunde een opmerkelijk gebrek aan belangstelling bestaat voor deze vragen en in het algemeen voor kwesties van interne taalvariatie. De macroverschillen zijn 'erkend', en geven aanleiding tot theoretiseren over universele grammatika en het ingeboren menselijke taalvermogen, maar zonder dat daarbij in de verste verte rekening wordt gehouden met het feit dat er geen taal bestaat zonder een genuanceerd systeem van interne variaties en geen spreker zonder een pluriforme competentie van zijn taal. Met name wordt zelden of nooit de vraag gesteld naar de manier waarop interne variaties het beste in een grammatikamodel kunnen worden ondergebracht, vraag C dus. Dit is, in mijn ogen, een punt van ernstige kritiek op de huidige grammatikawetenschap, die al te selectief is bij het opstellen van haar onderzoeksagenda (de fonologie slaat hier een veel beter figuur). Dit punt wordt des te klemmender naarmate de schrikbarende complexiteit van het netwerk van interne variaties duidelijker aan de dag treedt.

Het is waarschijnlijk het eenvoudigste om met vraag B te beginnen: Wat zijn de parameters van interne taalvariatie en wat symboliseren ze? In een vroeger artikel (Seuren 1982) heb ik een poging gedaan naar een antwoord op deze vraag toe te werken, en ik sluit nu daar weer bij aan. We beginnen met een relatief grove indeling.

In de eerste plaats zijn bepaalde varianten in een taal indicatief voor een regio. Dit zijn de geografische varianten, intensief bestudeerd in de dialectologie. We zetten hiervoor de parameter **G** op. Binnen de parameter **G** zijn er de sociolektische varianten, die correleren met enerzijds de socio-economische status en anderzijds met de socio-economische aspiraties van de spreker. Hierover zijn sinds begin zestiger jaren door de Amerikaanse sociolinguïst Labov en zijn groep opmerkelijk succesvolle studies verricht. Laten we hiervoor de parameter **S** opzetten. Ten derde is er een interactieparameter, die we **I** zullen noe-

men. Deze bevat waarden voor de soort interactie die tussen spreker en hoorder plaatsvindt. In feite is dit een verzamelnaam voor een groot aantal verschillende waarden die lang niet allemaal op één continuüm liggen, maar er is wel, naar het schijnt, een centraal continuüm dat deze parameter beheerst. Dit is het continuüm van formeel naar informeel. Het moet daarom mogelijk zijn om via numerieke waarden de graad van (in)formaliteit aan te geven. Maar er zijn talloze buiten dit continuüm gelegen waarden die niet op een numerieke schaal uitgezet kunnen worden, zoals bijvoorbeeld die welke behoren bij de varianten die typisch zijn voor discjockeys, of voor de gereformeerde kansel, of voor archaïserende poëzie. Hoe precies al die varianten met elkaar vervlochten zijn is een vraag die nader onderzoek behoeft. Voorlopig volstaan we met een parameter *I*, die min of meer als paraplu fungeert. (Men moet echter rekening houden met de mogelijkheid dat een bepaalde 'stijl' van spreken een samengesteld resultaat is van waarden op de schalen *G*, *S* en *I* (beperkt tot (in)formaliteit).)

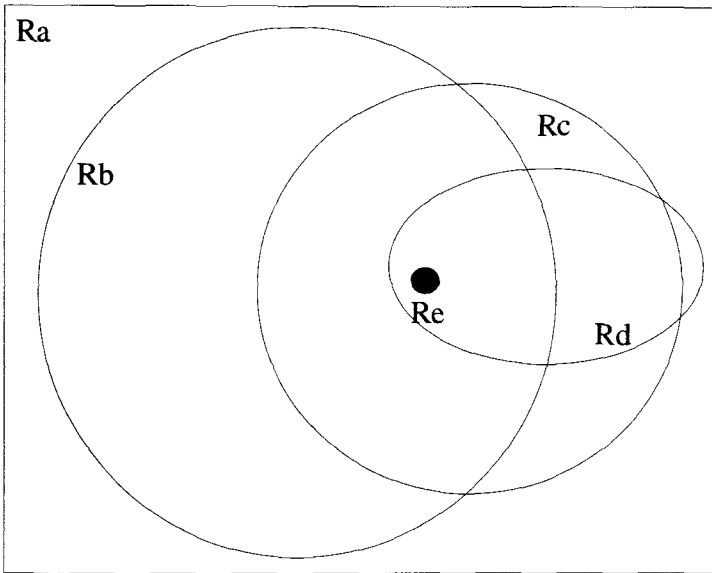
Het is waarschijnlijk zinvol de parameter *S* binnen *G* te plaatsen, en *I* binnen *S*. Het lijkt immers reëel aan te nemen dat, vooral voor de waarden onderaan de schalen, sociolektische varianten fungeren binnen dialectgebieden. Neem bijvoorbeeld de variant die de vorm *wie* gebruikt voor alle betrekkelijke voornaamwoorden: *het geld wie ik verdient heb*. Deze wordt in Amsterdam als uiterst laag ('plat') herkend op de socio-economische schaal. Maar het is zeer de vraag of dit in Waalwijk ook zo is. Analoge voorbeelden kunnen worden gegeven om aannemelijk te maken dat de parameter *I* binnen *S* valt: elke socio-economische stand heeft waarschijnlijk zijn eigen (in)formaliteits-schaal, al is het zeer wel mogelijk dat die onderling weer een continuüm vormen. Ook hier ligt een terrein van potentieel onderzoek: hoe zijn de verschillende (in)formaliteitsschalen vervlochten met elkaar, en met de parameters *G* en *S*?

Ook lijkt het zinvol aan te nemen dat er, normaal gesproken, een cumulatieve implikatiere relatie bestaat van de meest specifieke naar de meest algemene varianten. Dat er in de spraak van individuen inderdaad implikatieve schalen aangetroffen worden is al enige tijd geleden vastgesteld (Elliot, Legum & Thompson 1969, Decamp 1971). Echter, de vraag naar de theoretische interpretatie van zulke schalen is nog steeds niet beantwoord.

Laten we ter verduidelijking een denkbeeldig geografisch voorbeeld nemen. Stel we hebben vijf klassen van *G*-varianten met betrekking tot een bepaalde provinciestad, Rommeldam. De klassen van varianten zijn *Ra*, *Rb*, *Rc*, *Rd* en *Re*. De varianten van klasse *Re* krijgen de waarde *R4* en zijn specifiek gebonden aan de stad Rommeldam zelf. De varianten van klasse *Rd* hebben de waarde *R3* en zijn indicatief voor Rommeldam en de onmiddellijke omgeving. Die van *Rc* hebben de waarde *R2* en gelden voor een wijder gebied om Rommeldam. Die van

Rb hebben de waarde R1 en gelden voor het halve land. Die van Ra hebben de waarde R0 en gelden voor het hele taalgebied. We kunnen de situatie weergeven met behulp van figuur 1.

Figuur 1. *Dialektmodel met implikatieve schaal van dialektvarianten voor de denkbeeldige stad Rommeldam*

- Ra — R0 (standaardtaal)
 Rb — R1 (groot dialectgebied)
 Rc — R2 (kleiner dialectgebied)
 Rd — R3 (kleiner dialectgebied)
 Re — R4 (Rommeldam)

De cirkels zijn te interpreteren als beantwoordend aan de uit de dialectologie bekende isoglossen. Ra bedekt het totale gebied van de taal in kwestie, en Rb tot en met Re bedekken deelgebieden. Aan figuur 1 kan men aflezen dat wanneer een spreker één of meer varianten vertoont van de klasse Re, men mag verwachten dat hij eveneens de varianten van de klassen Rd, Rc, Rb en Ra zal vertonen. Het is echter niet zo dat wanneer een spreker één of meer varianten vertoont van klasse Rd, hij ook noodzakelijk die van Rc en Rb zal hebben. Immers, het kan om een spreker gaan uit het Rd-gebied maar buiten Rb, en zelfs buiten Rc. Zo'n spreker zal echter weer in een implikatieve schaal passen die is geconcentreerd op zijn eigen specifieke woonplaats of plaats van afkomst, laten we zeggen Hoevekarospel. Die schaal zal dan de Hoevekarspelschaal heten. Als dit beeld juist is zou volgen dat er inderdaad implikatieve schalen bestaan voor klassen van G-varianten, maar die schalen zijn dan steeds toegespitst op het kleinste

mogelijke dialectgebied. Naarmate men naar grotere dialectgebieden kijkt zullen de sprekers in verschillende geografische implicatieve schalen zitten.

Ter nadere verduidelijking geldt dat, evenals op gangbare isoglossenkaarten, Rb tot en met Re geen deelverzamelingen van Ra zijn, maar eraan worden toegevoegd. Ra, dat het hele taalgebied bestrijkt, is te zien als een platform waar de schijf Rb, beantwoordend aan een deelkaart van het taalgebied, bovenop is gelegd. Daarbovenop ligt weer de schijf Rc, en evenzo voor Rd en uiteindelijk Re. Onder Rc en Rd zijn lege ruimtes, voorzover Rc en Rd de onmiddellijk onderliggende schijf niet geheel bedekken. Re noemen we de *spil* van de implicatieve Rommeldamschaal. De lege ruimtes onder de overstekende schijven worden opgevuld door andere door isoglossen bepaalde varianten, met andere spullen. Er ontstaat aldus een driedimensionaal beeld dat door empirisch onderzoek nader ingevuld zal moeten worden.

Twee belangrijke punten moeten hierbij worden opgemerkt. Ten eerste, voor sprekers met een dialectprofiel als in figuur 1 geldt dat zij hun varianten betrekken uit alle lagen. Aan het ene uiterste zijn er algemene varianten die gelden voor het hele taalgebied. Aan het andere uiterste zijn er de zeer specifieke varianten die gebonden zijn aan de plaats van herkomst. Maar geen van de componenten Ra tot en met Re is op zichzelf voldoende voor de productie van spraak. Dit lijkt reëel voor 'typische' dialectsprekers.

En hiermee komen we aan het tweede punt, het feit dat de 'typische' dialectspreker ergens onder het midden van de socio-economische schaal zit, en bovendien gemeten wordt op z'n min of meer informele taalgebruik. De vraag is nu hoe het model er uitziet wanneer we kijken naar sprekers uit de bovenlaag van de maatschappij, die nauwelijks dialectkenmerken vertonen, wier plaats van herkomst niet aan hun spraak is vast te stellen, en die in praktisch alle spreek-situaties dezelfde algemeen-beschaafde variant spreken. Voor zulke sprekers is de schijf Ra zeer hoog, de 'spil' zeer dik, en de tussenliggende schijven gering in aantal en vliedun. Hier verschaft de standaardtaal nagenoeg alle uitdrukkingsmiddelen die nodig zijn voor een volledig taalgebruik.

We concluderen hieruit dat een dialectmodel à la figuur 1 gebonden is aan een bepaalde socio-economische groep, en dat de interne variatie afneemt naarmate men hogere klassen meet. Verder concluderen we dat de standaardtaal, het R0-register, in z'n geheel veel rijker is dan het beperkte gebruik ervan door de 'typische' dialectspreker doet vermoeden. Voor de dialectspreker schiet Ra tekort als repertoire van uitdrukkingsmiddelen, maar voor de volledige standdaarspreker niet. Daar waar de dialectspreker meer specifiek dialectaal gekleurde varianten heeft zal hij de standaardvarianten laten vallen. Het omgekeerde geldt niet: het is niet zo dat de typische Rommeldamvarianten

voldoende zouden zijn voor een volledig repertoire, en dat de standaard spreker ze laat vallen wanneer er een standaardvariant voorhanden is. Dit punt is belangrijk bij de beantwoording van vraag A.

Het beeld is nu al danig complex geworden. Maar er is meer. Ook voor sociolektische verschillen is een model nodig. Neem maar weer de sprekers van Rommeldam. Die vertonen onderling rang- en standsverschillen. Laten we voor het gemak vijf socio-economische klassen aannemen, van RSa, de hoogste klasse, tot RSe, de laagste. We nemen aan dat RSa ook de minst gemarkeerde klasse is, de klasse wier sprekers als representatief mogen gelden voor Rommeldam. Het is uiteraard ook mogelijk dat er een nog hogere klasse is, die speciale superstandaardkenmerken vertoont (zoals in Engeland het geval is met de 'upper class'), maar die mogelijkheid laten we hier buiten beschouwing. We geven weer numerieke waarden, van RS0 voor RSa tot RS4 voor RSe. De driedimensionale figuur 1 kan nu opnieuw goede diensten bewijzen. We interpreteren de figuur nu anders, nl. als de verzameling geboren Rommeldammers en lezen steeds RS voor R. RSe, op het grondvlak geprojecteerd, is de laagste klasse, RSd minus RSe de op een na laagste, en RSa minus RSb is de hoogste klasse. De op elkaar liggende schijven bevatten taalvarianten, geassocieerd met de erbij behorende sociale klasse. Een RSe-spreker gebruikt dus varianten uit alle lagen, inclusief de als RS4 gewaardeerde laag. (Het is wellicht dit brede spectrum aan uitdrukkingsmogelijkheden dat verantwoordelijk is voor de wijdverbreide opvatting dat 'volkse' sprekers zo 'leuk' en zo 'smeuig' zijn.) Een RSd-spreker daarentegen gebruikt alleen elementen uit de lagen met de waarde RS0 tot RS3, etc., tot we komen bij de RSa-sprekers, die alleen RS0-varianten gebruiken. Deze RS0-varianten zullen tegelijk een veel groter geografisch spreidingsgebied hebben dan de varianten met de waarden RS1 tot RS4. Een andere manier om deze situatie schematisch weer te geven is die van figuur 2, die gebruik maakt van een gewone matrix. Hier ziet men dat de laagste klasse de grootste, en de hoogste klasse de kleinste diversiteit aan varianten kent. Hier herhaalt zich ook de situatie dat de door de betere standen gebezigde standaardvarianten met elkaar voldoende zijn om een volledige taal te vormen, maar de lagere varianten niet. Die behoeven steeds suppletie vanuit de hogere varianten, en uiteindelijk de standaardtaal, om tot een volledig uitdrukkingrepertoire te geraken.

De hypothese dat zich bij de parameter I, beperkt tot de (in-)formaliteitsschaal, eveneens een dergelijk beeld voordoet ligt voor de hand. Het is mogelijk een neutrale, aan de formele kant liggende, stijl van spreken te bezigen zonder dat daar ook maar één element in voorkomt dat een associatie draagt met meer informele registers. Het omgekeerde is niet mogelijk: men kan geen informele stijl spreken zonder dat daar tevens ook de ongemarkeerde elementen van de taal in kwestie in meedoen.

Figuur 2. *Verdeling van sociolektische varianten over socio-economische klassen*

	0	1	2	3	4
RSa	+				
RSb	+	+			
RSc	+	+	+		
RSd	+	+	+	+	
RSe	+	+	+	+	+

Na deze, deels speculatieve, verkenning kunnen we ons nu richten op vraag A, de kwestie van het onderscheid tussen taal en dialect, en van de verhouding van macrovariëaties tot interne variëaties. Een Amerikaanse structuralistische linguïst (de meningen verschillen over z'n preciese identiteit) schijnt eens gezegd te hebben: een taal is een dialect met een leger en een vloot. Dat lijkt heel wat, maar in het licht van onze analyse moeten we constateren dat dit gezegde de plank volledig mislaat. Niet alleen moeten de meeste standaardtalen het stellen zonder leger en vloot (neem bij voorbeeld de grote aantallen standaardtalen in Siberië, Noord- en Zuid-Amerika, Australië, of, dichterbij, het Kurdisch, het Schots, het Welsh, en misschien ook het Fries). Maar verder is het ook uit een oogpunt van variëatie-analyse volstrekt misplaatst een standaardtaal een dialect te noemen. Een standaardtaal is per se *geen* dialect, ook al heeft hij in zijn wordingsgeschiedenis enkele kenmerken van een of meer dialecten meegenomen.

Een standaardtaal wordt gekenmerkt door het feit dat hij de nulwaarde vertegenwoordigt op de parameters **G**, **S**, en **I**. Het is het gemeenschappelijke, ongemarkeerde (neutrale), tegen de bovenkant van de betrokken schalen aanzittende fonds aan uitdrukkingsmiddelen, dat in beginsel op zichzelf genomen voldoende is om zonder toevoegingen vanuit andere registers een volledig taalgebruik te bevoorraden. Een taal is het dekblad van een tafel met een groot aantal door elkaar heenlopende taps toelopende poten.

Het belangrijkste en wellicht ook duidelijkste opzicht waarin een taal van zijn lekten verschilt is het feit dat dialecten, sociolekten en informele spreekstijlen, als verzamelingen van navenant gemarkeerde uitdrukkingsmiddelen, altijd per se onvolledig zijn, en voor de suppletie van de ontbrekende middelen terugvallen op de standaardtaal. Men spreekt dialect, sociolekt, of vlotjes, maar altijd met de blik gericht op de standaardtaal, die waar nodig te hulp schiet. Dit is precies het verschil tussen de dialecten die aan deze en die welke aan

gene zijde van de Duitse grens worden gesproken. Aan de 'basis' is er sprake van een continu verlopend veld van isoglossengolven. Het Groesbeeks gaat geleidelijk over in het Kranenburgs. Maar de grens veroorzaakt één groot verschil: aan de Nederlandse kant vallen de sprekers terug op het Nederlands wanneer het dialect tekort schiet, aan de Duitse kant op het Duits. Het verschil is onmiddellijk hoorbaar, in het lexicon, in de grammatika en in de fonologie. Dit demonstreert tegelijk de voornaamste functie en de bestaansgrond van de standaardtaal: hij is de uitdrukking van een nationaal of ethnisch bewustzijn dat uitstijgt boven de eigen stad, streek of klasse. Zodra zich een dergelijke groepsidentiteit voordoet begint de vorming van een standaardtaal. Zo is vanaf de 18e eeuw het standaard Italiaans tot stand gekomen uit de talloze dialecten die gesproken worden van de Brennerpas tot in Rome, geboren uit een selectie van noord- en midden-italiaanse regionale uitdrukkingsmiddelen die in de ogen van de betrokken sprekers de juiste connotaties droegen (het zuiden kwam er te laat bij om in de vorming van de standaardtaal mee te doen). De Italianen zelf zeggen het treffend, zij het niet geheel precies: "*lingua toscana in bocca romana*", d.w.z. het Italiaans bestaat uit het lexicon en de grammatika van Florence, met de fonologie van Rome.

Het zal inmiddels duidelijk zijn hoe weinig ecologisch de gangbare houding van die theoretische taalkundigen is die alleen naar de macroverschillen kijken, de verschillen tussen de standaardtalen onderling, en geen oog hebben voor de interne variaties. Zij missen hiermee een belangrijk stuk van de bonte werkelijkheid van de natuurlijke taal. Hun verweer is steevast dat zij, om theorieën te kunnen bouwen, nu eenmaal moeten idealiseren, maar dat verweer lijkt hier misplaatst. Idealisatie is inderdaad nodig, en elke wetenschapper doet eraan, ook de dialectoloog en de sociolinguïst. Men kijkt naar ideaaltypen voor elke taalvariant, en abstraheert van onvolkomenheden of 'ruis' die ontstaan in het feitelijk taalgebruik, al zijn daar uiteraard ook theorieën over te maken. Maar niemand, behalve dan de theoretische linguïst, zal z'n object verminken. Een theorie over de structuur en het ontstaan van de aardbol kan zich niet beperken tot het noordelijk halfrond, om maar een voorbeeld te noemen.

We zijn inmiddels beland bij de vragen C en D, de theoretische vragen naar het grammatikamodel, en het sprekers- of competentie-model, waarin aan de interne variabiliteit optimaal recht wordt gedaan. Eerst moet vastgesteld worden dat een adequate beschrijving van de taalkundige toestand 'in het veld', gezien de boven gegeven analyse, ongelooflijk complex zal worden, zo zeer dat de implicaties ervan op dit moment nog niet te overzien zijn. Een volledige beschrijving van alle dialektale, sociolektische en interactionele varianten binnen één taalgebied is onbegonnen werk (de door dialectologen verrichte inventarisaties berusten, zoals gezegd, op een strenge selectie

van parameterwaarden). Wat echter geen onbegonnen werk is, is het ontwerpen van een systeem waarbinnen gegeven varianten een plaats kunnen krijgen. We zullen ons hierbij beperken tot de grammatika en het lexicon, en de fonologie buiten bespreking laten.

Het is in principe mogelijk een lexicale en grammatische beschrijving te leveren waarin een zekere bandbreedte aan interne variatie is verwerkt. Voor het lexicon wordt dit in de praktijk al tot op zekere hoogte gedaan: goede lexicografen voorzien gemarkeerde items van dialektale en/of sociolektische en/of interactieve kenmerken. Wellicht zou dit op een wat systematischere wijze kunnen gebeuren, maar daar zullen we hier niet op ingaan.

Klemmender is het feit dat in bestaande formele grammatika-theorieën geen ruimte wordt gelaten aan interne variatie. Toch zou dit best kunnen, maar dan moet men zich wagen aan een stuk *feitelijke taalbeschrijving*, iets waar de meeste theoretische linguïsten zich niet aan wagen (die theoretiseren liever over hoe zulke beschrijvingen eruit zouden moeten zien, als *X-bar*, of minimalistisch, of hoe dan ook). Ik stel me voor dat in een feitelijke beschrijving van een (stuk) taal op allerlei punten in het regelsysteem alternatieve regels of regelreeksen ingebouwd worden, elk gemarkeerd voor een bepaalde waarde op de parameters *G*, *S* en/of *I*. De output van zulke alternatieve regels of regelreeksen zal dan weer aansluiten bij die van andere gemarkeerde of ongemarkeerde regels. Op die wijze zal de beschrijving eruitzien als een complex vlechtwerk van regelalternatieven, elk voorzien van één of meer waarden op de genoemde parameters. Het ontwerpen van een dergelijke apparatuur zal dan vanzelf de eigenaardigheden en de problemen aan het licht brengen die zich onvermijdelijk zullen voordoen.

Aannemend dat de sprekers van de taal in kwestie zich een dergelijk vlechtwerk van regelalternatieven hebben eigen gemaakt bij hun proces van taalverwerving, mogen we veronderstellen dat elke spreker, voordat hij/zij begint te spreken, een bepaald register 'intoetst'. Bij de productie van spraak zullen dan, ideaal gesproken, steeds die regelvarianten gekozen worden welke zijn gemarkeerd voor de ingetoetste waarden. Het spraakproductieproces vindt aldus automatisch de beoogde weg door het woud van regelvarianten, hetgeen zal leiden tot een bepaalde, door de spreker bewust of onbewust bedoelde, 'kleur' van de uitgesproken tekst.

Het is bekend, voornamelijk uit studies van Labov, dat sprekers niet steeds konsekwent zijn in de selectie van regelvarianten binnen één tekst. Er is heel vaak een hoge mate van statistisch meetbare variatie, vooral in de fonologische varianten. Deze observatie gaf zo'n twintig jaar terug aanleiding tot het begrip 'variabele regel' (Cedergren & Sankoff 1974). Een variabele regel zou dan zelf zorgen voor een statistisch adequaat beeld van de frekwentie waarmee bepaalde

sprekers van bepaalde regelvarianten gebruik maken. Inmiddels is dit begrip 'variabele regel' weer grotendeels uit de literatuur verdwenen, en om een heel goede reden. Immers, het is veel waarschijnlijker dat de inconsistente wijze waarop sprekers van bepaalde regelvarianten gebruik maken terug te voeren is op 'ruis', op een gebrek aan vaardigheid bij het hanteren van regelvarianten van een bepaalde markering, dan dat hier sprake is van in de taalbeheersing ingebouwde regels of principes. Dit blijkt o.m. uit het feit dat de frekwentievariaties het grootst zijn bij sprekers die een stijl hanteren die niet de hunne is, wanneer ze bij voorbeeld formeel willen spreken maar daar niet in geschoold zijn. Het ligt daarom allerminst voor de hand aan te nemen dat variabele regels deel zouden uitmaken van het regelsysteem dat door de sprekers van een taal of taalvariant wordt gebruikt. En om die reden is het ook niet aan te bevelen om variabele regels te verwerken in een multivariabele beschrijving van een taal of stuk taal.

Hiermee zijn we gekomen aan het laatste punt dat om een kommentaar vraagt, de status van het begrip 'idiolekt', dat tot dusver niet aan bod is geweest. De bepaling van dit begrip ligt nu voor de hand. We nemen weliswaar aan dat elke spreker over een taalcompetentie beschikt die een hoge mate van interne variabiliteit vertoont, maar ook dat geen spreker alle interne varianten binnen het betrokken taalgebied beheerst. Elke spreker beheerst een bepaalde 'bandbreedte', en daarbinnen heeft hij een optimale beheersing van één of twee welbepaalde toonzettingen of stijlen. In deze toonzetting vindt hij z'n identiteit. Hierin uit hij zich wanneer hij geheel zichzelf kan zijn. Dat is zijn idiolekt.

LITERATUURVERWIJZINGEN

- Chomsky, N. (1965), *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Cedergren, H. & D. Sankoff (1974), Variable rules: performance as a statistical reflection of competence, in: *Language* 50 (2): 333-355.
- Decamp, D (1971), Toward a generative analysis of a post-Creole speech continuum, in: D. Hymes (ed.), *Pidginization and Creolization of Languages*, Cambridge: Cambridge University Press, 349-370.
- Elliot, D, S. Legum & S. Thompson (1969), Syntactic variation as linguistic data, in: *Chicago Linguistic Society* 5, 52-59.
- Seuren, Pieter A.M. (1982), Internal variability in competence, in: *Linguistische Berichte* 77, 1-31.
- Seuren, Pieter A.M. (1990), Verb Syncopation and Predicate Raising in Mauritian Creole, in: *Linguistics* 28 (4): 809-844.s